

NAGY ZOLTÁNNÉ
Eszterházy Károly Főiskola
Eger

2005 JÚN 09.

Olvasástanítás globális módszerrel a XX. század elején a reformpedagógia tükrében

Magyarországon Decroly módszerének ismertetése 1928-ban jelent meg a Néptanítók Lapjában. Az 1915-ben alapított Új Iskola kezdettől fogva alkalmazza ezt a módszert, amely ennek ellenére kevésbé ismert az országban. A sorozat 3. részének befejezéséeként a szerkesztő egy olvasói levelet közöl. A levél tartalmából következtethetünk arra – az egyébként közismert – tényre, hogy a pedagógiai újítások milyen nehezen terjedtek el és váltak elismert módszerré – nemcsak napjainkban, hanem az előző századokban is. Idézzük dr. Tóth Gézáné székesfehérvári tanítónő levelét a globális módszerről:

„Mélyen tisztelt Szerkesztő Úr!

Engedje meg, hogy a Néptanítók Lapjában megjelent **globális módszerről** szóló cikkhez néhány megjegyzést fűzzek. Decroly érdekes módszerét ugyanis volt alkalmam itt Budapesten tanulmányozni. **Budán, a Bíró utcában** van egy gyermektanulmányi alapon álló új módszerű elemi iskola, az ún. Új Iskola. Mivel ebben az esztendőben magam is első osztályt vezetek, egy főiskolai tanár pedagógus ismerősöm felhívta a figyelmemet az ott már több mint 10 éve használatban lévő szóképes olvasástanítási módszerre, mely szintén Decroly elvein alapul. Novemberben voltam a nevezett iskolában, s igazán nagyszerű eredményt tapasztaltam, amennyiben az összes gyermek (nem emlékszem határozottan a létszámra, kb. 30 gyermek volt, tehát annyi, amennyi egy városi elemi osztály átlaga) kivétel nélkül folyékonyan olvasott, míg az én első osztályom nagy része még most is, tehát április elején, szótagol. Eltekintve attól, hogy a szótagoló olvasásról le kell szoknia a gyermeknek, ami külön feladat, mennyivel hamarabb meg lehet az olvasást szerettetni a gyermekkel (s ez az olvasástanítás legfontosabb célja), ha hamarabb, könnyűszerrel és élvezetes módon szerzi meg ezt a készséget. Mert a szóképes olvasási módszernek szerintem egyik legnagyobb előnye, hogy amíg a gyermek a szóképeket rakosgatja, cselekvőleg vesz részt a tanításban, és egy percig sem kell passzív maradnia. Különösen érdekesek a nevezett iskolában használt szóképes táblák, melyből minden gyermeknek van egy, s így nem egy távoli eszköz, az egész osztály birtoka, hanem mindegyik a sajátját használhatja. Igen érdekesnek, tanulságosnak és eredményesnek gondolnám, ha több iskolában is megkísérelnék ezt a módszert, amelynek elterjedése bizonyára nagy haladást jelentene a modern pedagógiában.” (10)

A szerkesztőség erre úgy reagál, hogy a következő Néptanítók Lapjában (1928: 23-24. sz.) közli az Új Iskola igazgatónőjének, Domokos Lászlónának a cikkét. A cikk bevezető részében utal az iskola kísérleti jellegére, s arra a gyakorlatra, hogy évenként más-más módszert próbál ki, és 10 éve alkalmazza a globális megismerési elv nyomán kidolgozott „szóképes” olvasástanítást. Domokos Lászlóné életrajzi anyagából tudjuk, hogy az iskola alapítása előtt már ismerte Decroly módszerét:

„Iskolaalapításra 1914-ben gondol. Előzőleg európai körutat tesz. Megismerkedik személyes kapcsolatok révén az akkor reformiskolák munkájával ... az új nevelés nagyhírű in-

tézményei közül az alapítás előtt felkereste ... Ecole d l'Ermiage (Bruxelles) ... dr. O. Decroly egyetemi tanár iskoláját.” (Domokos Lászlóné 11)^{*}

Így lehetséges az, hogy 1928-ban az iskola túl van a szóképes olvasástanítás kísérleti bevezetésén, azt már régen nem tartja problémának és vitatott módszernek, de ismertetését nem tekintette feladatának. A módszer részletezése ezután következik.

1. Az olvasás tanításának új módja

Az ismertetés rövid, tárgyyszerű – valószínű, hogy megadott lap-, ill. sorszámmal kérték, így szövege csak a legfontosabb tényekre szorítkozik. Helyszüke vagy nyomdai okok miatt a rajzos ábrák nincsenek szinkronban a megfelelő tartalmú szövegrésszel, mindkét oldal zsúfolt. A Decroly által ismertetett, főként elméleti jellegű módszertől eltérően – amely didaktikai megoldásokat nem tartalmazott –, részletes leírást igyekeznek adni, lépésekre bontva a „szóképes” olvasástanítást.

Az ismertetés menete a következő:

- elsőként az eljárás metodikai előnyeit ismerteti röviden, pontokban tagolva a taníthatóság szempontjából legfontosabb szervezési, nevelési mozzanatokat,
- ezt követően az eszköztár bemutatása, majd annak közlése, hogy az iskola forgalmazza ezeket a nagyobb méretű kirakósképeket, a hozzájuk tartozó kicsi szóképekkel és szócédulákkal,
- végül röviden, tagolás és kiemelés nélkül, nagyon tömören leírja a tanítási folyamatot.

Ha összekapcsoljuk az eszközök használatát és az olvasástanítás menetét, szemléletes olvasástanítási órát rekonstruálhatunk.

a) Asszociációs táblák

Az első három tábla a gyermeki szükségletek szavaira vonatkozik, a gyermek mikrovilágához tartozik. Ez a témakör a H. Spencer által leírt emberi tevékenységek két körét tartalmazza az ismeretek szempontjából.

„Az önfenntartást közvetlenül szolgáló cselekvésmódok ... A sok apró alkalmazkodási tevékenységben elegendő tapasztalási lehetőséget kell nyújtanunk a gyermeknek a természetel, a tárgyakkal és emberekkel kapcsolatban ... Az önfenntartást közvetve szolgáló cselekvésmódok ... ezek közül a legfontosabb a fiziológia, mivel a boldogság minden másnál fontosabb feltétele a jó egészség.” (12)

A kirakós táblák címe (az ún. asszociációs minták):

1. Mit szeret Karcsi (gyümölcsök) – 1. ábra
2. Annus ebédel (az asztalterítés tárgyai) – 2. ábra
3. A játékbolt kirakata

A témákból jól látható, hogy a szóképzlet megválasztásában szerepet játszott Decroly játékelmélete, mert továbblépett a Spencer által javasolt ismeretkörhöz viszonyítva. Ugyanakkor

---

^{*} A továbbiakban e cikke történő hivatkozás: Domokosné/lapszám.

mégis a Nagy László által kidolgozott, a gyermeki érdeklődésre alapozott definiálást használja. A cikk szerint:

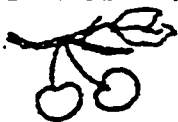

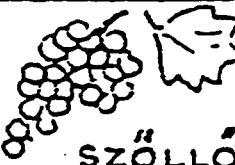

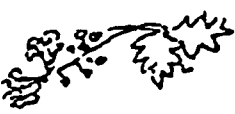

„A kirakós tábla tárgyai bármilyen, a 6-7 éves gyermek szubjektív világát lekötő képek lehetnek...” (Domokosné 13)

Ez a fogalomhasználat koherens a Nagy László által megállapított korszakkal:

„A gyermek 7-8 éves korban még mindig a szubjektív érdeklődés korát éli...” (Domokosné 14)

A táblák célzatosan nem alfabetikusan tartalmazzák a szavakat, hanem a témakörhöz il-
lően, tetszőleges elrendezésben, logikailag laza kapcsolódással.

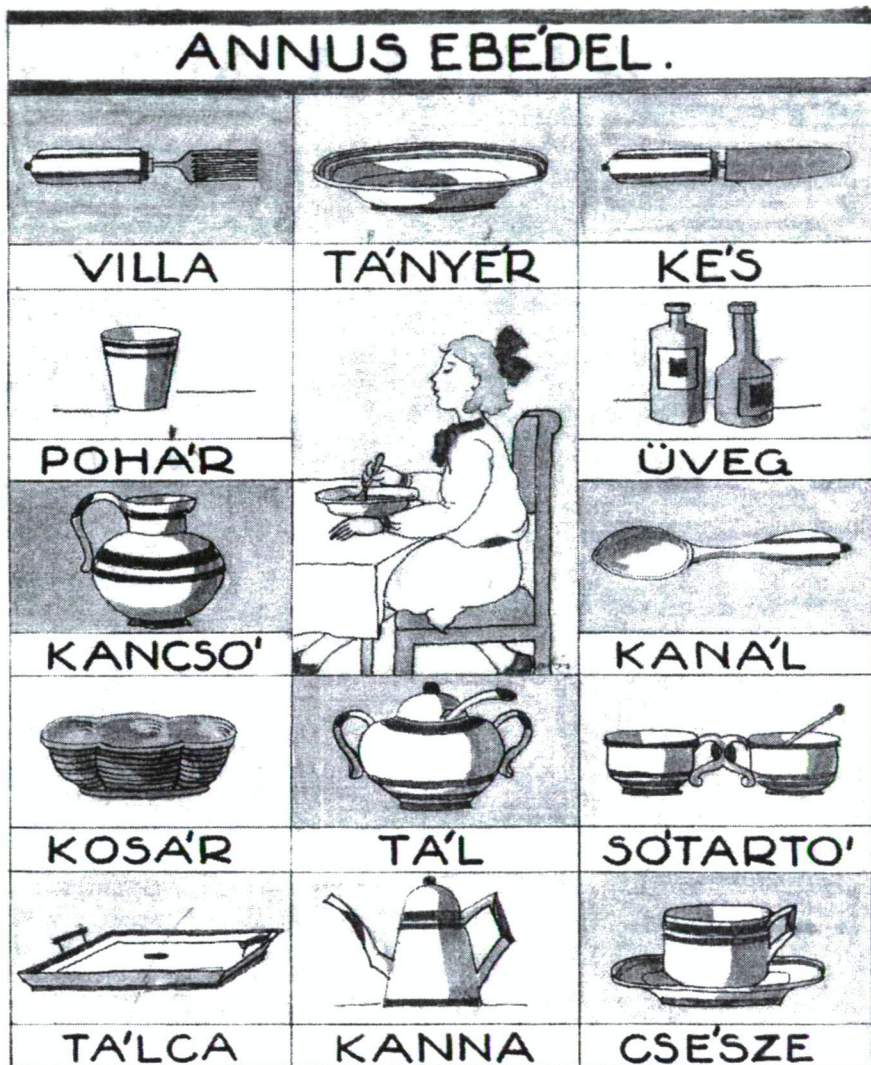
MIT SZERET KARCSI?

 ALMA	 KÖRTE	 DIÓ
 CSERESZNYE		 SZILVA
 EPER		 SZŐLLŐ
 DINNYE	 RIBIZLI	 SZAMÓCA
 BANÁN	 NARANCS	 CITROM

1. ábra

Ha a tantárgyi globalitást figyelembe vesszük, az első kép az „ősz” témájához, a gyümölcszürethez tartozik. Központi alakja a kisfiú, domináló részei a középső kép köré rajzolt gyümölcsfajták, s mindezt a gyümölcssel teli fa képe és a hozzá tartozó létra rajza kapcsolja össze, egyúttal mondatalkotási gyakorlatot is kínálva. A képek elhelyezése az utolsó sorban a „déli gyümölcsök” fogalmát tanítja. Összesen 13 gyümölcsnevet tanít, amelyben az u, ú, ü, ő kivételével minden magánhangzó előfordul. A középső, didaktikus kép az igék használatát segíti elő, míg a kisképek a főnevek fajtájához tartoznak.

A 2. kép „főszereplője” – Annus ebédel.

2. kép

Még mindig az önfenntartás és a szubjektív világ témakörében vagyunk. A betűrend itt sem fontos az elhelyezésben. A központi alak asztalnál ebédel, néhány tárgy van előtte. A „szóképek” az evőeszközök, tálalóedények és fűszertartók megnevezései, ismét 13 +1 képpel. Jelentéstanilag az evőeszközöt csoportosítja és az enni-innivaló edényeit.

A 3. kép nem szerepel az ábrán, csak az ajánlott képsorban: A játékbolt kirakata címet kapta. Valószínű, hogy a középponti képen több gyerek szerepel a játékbolt előtt, s ezzel a gyermek kilépett a szűkebb körből. A gyerekek fontos tevékenysége a játék. Claparède a gyermekkor funkciói közül az aktivitást a cselekvési vággal kapcsolja össze, amely a játékra épül. Decroly „öszön”-elméletében „a tendenciák körébe tartoznak még ... az előkészítő ösztönök: az utánczás és a játék, melyek a gyermeket a felnőttkor feladataira készítik elő. (Domo-kosné 15)

4. kép: Jancsika utazik (autó, vasút, repülőgép, motorcsónak)

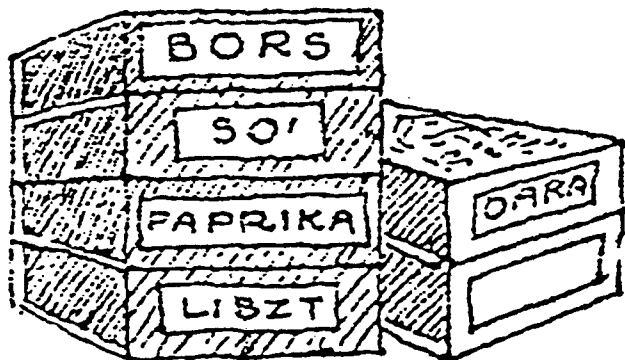
5. kép: Mi van az asztalosnál?

6. kép: Az állatkertben

7. kép: Mit láttam a pék bácsinál?

8. kép: Fűszerest játszunk (Gyufaskatulyába teszünk anyagokat, és összekeverjük a cédu-lákat a skatulyákkal.)

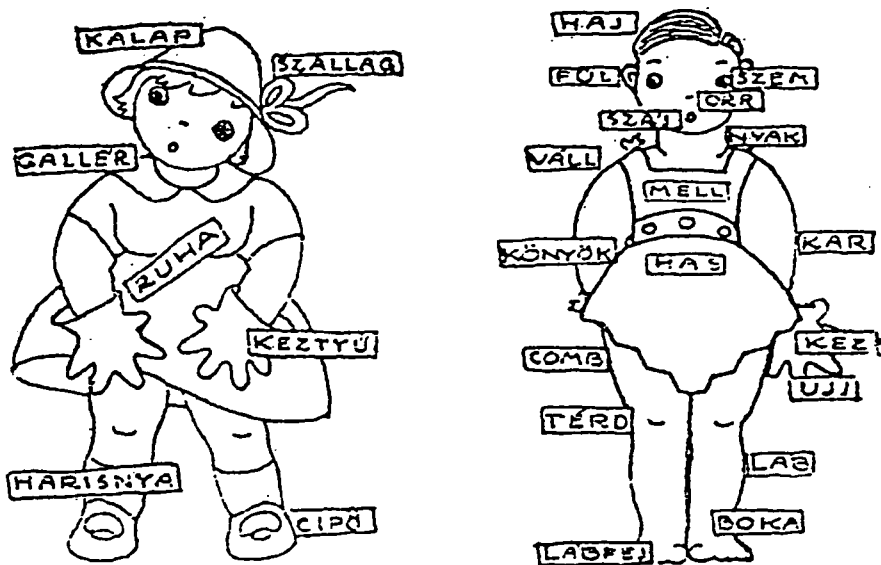
Még mindig a Spencer által javasolt ismeretkör a példa, de már a gyermek makrokörnyezetében talál témát, amely szorosan kapcsolódik a természethez, a tárgyakhoz és azokhoz az emberekhez, akik a mindennapi szükségletek kielégítését lehetővé teszik. Az állat-kert téma az érdeklődésén túl lehetőséget ad az idegen tájak állatainak bemutatására is.

3. ábra

A 3. ábra a fűszerféléket tanítja olvasni: bors, só, paprika, liszt, dara – szavakat írtak a skatulyákra, és a leírás szerint mozgatható és változtatható a szó, összekeverhető a különböző anyagok jelölése.

A 4. ábra első képe formailag kilép az eddigi körből, és központi kép + szócédu-lák helyett egy nagy, kivágós babát ábrázol, a ruhafélék megnevezése pedig a testrészekre tűzött, vízszintesen elhelyezett szavakkal történik. 7 szót tanít: kalap, szalag, gallér, ruha, kesztyű, harisnya, cipő. A szóképzetet látva, a tanulók a kétjegyű mássalhangzók felismerését is gyakorolhatják a fölülről lefelé írt szavak olvasásával. Az asszociációs minták helyett a testrészek ruhái szolgálnak segítségül.

4. ábra

Itt már a szócékula funkcionál a ruhák megnevezésekor, s valószínű „élőben” is játszották az öltöztetést.

A 4. ábra második képe a baba testének részeit mutatja: csupa egytagú szó. Amint a beszéd- és értelemgyakorlat engedi, korán alkalmazzuk. Jó átmenet a betűk és a hangok tudatosításához. (Domokosné 16)

Nagyméretű baba, amelynek testrészeit 18 szóval – szócékulával – nevezik meg. Jobb és bal oldalon kapcsolódnak a testrészekhez a szócékulák: haj, fül, száj, váll, könyök, comb, térd, lábfej – illetve szem, orr, nyak, mell, kar, has, kéz, ujj, láb, boka.

Anatómiai, fiziológiai ismeretekhez kapcsolódik, az utalás szerint beszédgyakorlatok előzik meg ennek tanítását. Az utasítás alapján arra következtethetünk, hogy az asszociációs képek sorszáma nem jelentette feltétlenül a tanítási sorrendiséget.

Külön egységet képeztek a mondatokat tartalmazó szócékulák, ezeken utasítások voltak: pl. Tedd be az ajtót! Töröld le a táblát! Feltételezzük, hogy az olvasott utasítást kellett eljátszani vagy imitálni.

b) Az olvasástánítás menete

A kirakós táblákat papírzacskótartóba tették, minden tanulónak külön tartója volt. Felső részébe a nagy tábla került tárgyképpel, és rajta a szóképpel. A két alsó zacskóba kerültek külön a képecskék és külön a szócékulák.

Az asszociációs tábla kirakása után a gyerekek egyszerre foglalkoznak, cselekszenek. A tárgyképhez tartozó szóképeket keresik meg és rakják ki. Maguk dolgoznak, a tanító szótlánul járva figyel, és ha szükséges, javít. Háromszori kirakás után már elvehető az asszociációs

minta, és a gyerekek megpróbálják a képcédula mellé tenni a szócédulát. A cselekvés játékszerű volta: kirakás, keresés, egyeztetés, cserélés önmagában vonzó, érdekes eszközei által. A helyes választás sikerélményt, örömet okoz, jóleső aktivitást indukál a gyermekben, ezért a sokszoros megismétlést önként végzi. Vonzó a keresés, a rakosgatás öröme, ennek folytán beidegződik a szó látási képe. A keresés folyamán újból és újból olvasniuk kell a szóképeket, ezáltal a gyakorlás automatikusan történik – ugyanakkor természetszerű és játékos, folyamatosan motiváló.

Az eszközök különböző nehézségi foka lehetővé teszi a differenciálást: mindenki a saját tempójában dolgozhat.

A könyv 7. ábrája „Piroska és a farkas” története, ún. mozikép, ezzel az utasításos mondatok analógiájára mese-mozi játékot játszhatnak. Az erre vonatkozó asszociációs mintán 6 képből összetevődő képsor és képenként több szóból álló egyszerű mondat szerepel. Ezekből jön létre a rövid, mindenki által ismert mese. Szóanyagja többször tartalmazza ugyanazokat a szavakat, így a mese újbóli kirakása után új – a mesékben használatos – szavakkal gyarapodhat a tanuló szókincse.

A meseképsort nemcsak tanórai munkához, hanem társasjátékként is ajánlja a szerző. Ha a mondatcédulákat lefelé fordítják, elkeverik, majd húznak, remek szórakozás lehet a gyakorlás mellett. Ugyanígy javasolja játszani a Hamupipőke vagy a Jancsi és Juliska című meséket.

5. ábra

A didaktikus játék közösségben is végezhető, csak az asszociációs tábla felhasználásával. Ezt egyéni munkáltatásra használja, ugyanakkor a többi gyerek a helyén azonosítja, keresi a mese szövegét, és ha sikerült, felmutatják a meseképhez tartozó szóképet. A többszöri keresés, „átolvasás” a szavak szóképeinek spontán gyakorlását jelenti, ezáltal elmélyíti az eddig tanult szó – betű – hang ismeretét, a gyermek megtanul olvasni.

„Az első mesekönyvek természetesen az ily módon már „megjátszott” szócédulák mesébe olvasztásai megjelenő illusztrációkkal.

A gyerekek olvasásszeretete ilyen módon korlátlan és természetszerű.” (Domokosné 17)

2. Az új módszer magyar alkalmazásának paradigmája

Az idézett Decroly tanulmányok nem tartalmazzák a globális olvasástanítási módszer gyakorlati leírását. Arra vonatkozóan sincs feljegyzés Domokos Lászlóné munkáiban, hogyan tanítottak ezzel a módszerrel Decroly iskolájában. A leírtak alapján azonban feltételezhetjük, hogy a módszert a magyar oktatási viszonyokra és részben a tantervi előírásokhoz adaptálták.

Decroly elméleti fejtegetései szolgáltatták az alapot, amelyre az Új Iskola az olvasástanítás modern technikáját építette, különösen a következő pszichológiai tényít figyelembe véve:

„Hogy pedig az értelem a forma mögött el ne sikkadjon, még másban is kell különböznie ennek az új módszernek a régi analitikus-szintetikus eljárástól. Nevezetesen abban, hogy a gyermek *látásérzeteire* építsen a fonetikus elem teljes kikapcsolásával ... és mindjárt az első leckétől kezdve *értelemmel bíró egészet* állítsunk a gyermek elé...” (Domokosné 18)

Az előzőekben idézett Domokos Lászlóné-cikk néhány sora azt bizonyítja, hogy írója ismerte a módszer pszichológiai vonatkozásait, amelyet Decroly többször is említ, az olvasástanításon kívül szinte valamennyi tantárgyban; ez pedig az *egészből való kiindulás*. Erre a tényre hivatkozva került a cikkbe a tanítók számára írt magyarázat, amely egyben az új módszert pszichológiailag is igyekszik megindokolni:

„A szóképes olvasó-játék olyan jóleső aktivitást elégít ki a gyermekben, hogy sokszoros megismétlését önként végzi. Ami vonz: a rakoogatás. Ami ennek örve alatt beidegződik: a szó látási képe ... A szótagos olvasás részletinnervációval (beidegzéssel) jár. Az egész szó kimondásának *összinnervációja egyszerűsíti a látásinger és a beszéd-mozgás kombinációját...*” (Domokosné 19)

Ez az idézet korrelál Decroly elméleti alapoásával, ugyanakkor magyarázza az olvasástanításának új módszertanát is. Sajnálatos, hogy a teljesen kidolgozott magyar szóképes olvasástanítási módszer nem terjedt el a pedagógiai gyakorlatban és a tanítói köztudatban sem. A legújabb reformpedagógiai jegyzetekben említés sem történik erről, a módszert teljes egészében Freinet-nek tulajdonítják, amelynek elemeit „elsősorban névtelen követői különböző mértékben átvéve módosították és rendszerezték.” (Domokosné 20)

Domokos Lászlóné iskolájában a módszert (Kapeller) Kápolnási Hermin tanítónő több évtizeden keresztül alkalmazta teljes sikerrel. eltérően Freinet-től, nem a rajzolt élményekből indult ki, de az állandóan változtatott asszociációs mintákból arra következtethetünk, hogy ugyanúgy változó gyermeki érdeklődésre alapozta a szóképes olvasástanítást, ha nem is kapcsolta össze élményre alapozott gyermekrajz motivációval. A „saját olvasókönyv” helyett „saját mesekönyv” volt, amelyet a nagyobb növendékek készítettek el, illusztrálták, összeállították. Ugyancsak ők segítettek elkészíteni az ismert szóanyag felhasználásával a kicsinyek „újságját”. A tanítás során hallott és használt szavak tehát alkalmazást nyertek, nem vált funkciótlanná az olvasástanítás. Decroly módszerét minden bizonnyal kiegészítették az utóbbi tevékenységgel, és az iskola jegyzőkönyveiből tudjuk, hogy a globális módszert más tantárgyaknál is használták. Tudunk arról is, hogy létezett fogalmazás-rajz füzet, amelyben élményeiket örökítették meg, ez azonban már nem az elemi iskola 1. osztályában történt.

Az Új Iskolában alkalmazott globális vagy szóképes olvasástanítás közvetlenül kapcsolódott az írástanításhoz, amelynek didaktikai menete hasonló volt. Az olvasás- és írástanulást, -gyakorlást az elemi iskola 2. osztályától kezdve kiegészítette a szabad fogalmazás mint tantárgy, és a beszéd-értelem gyakorlatokkal együtt az anyanyelvi tanítás komplex rendszerét adta.

A „szabad fogalmazás” módszerét Freinet alkalmazta először, s ezt az Új Iskola tanárai továbbfejlesztették. (Ez a következő metodika, amelyet az európai reformpedagógiából átvettek, és alkotó módon, jó eredménnyel adaptáltak.)

Összességében a globális vagy „szóképes” magyar olvasástanítás a **naturalisztikus-tapasztalati hatásszervezési modell tipikus példája.**

„...mellőzhetőnek tartja a nevelési folyamatban az intellektuális és verbális hatásokat, de legalábbis erősen leértékeli szerepüket. Ugyanakkor döntő fontosságot tulajdonít a tapasztalati és a beidegző-begyakorló hatásoknak, s mindezen hatások forrásának a gyerekek sokoldalú tevékenységét tekinti. Úgy ítéli meg, hogy a nevelési folyamatban elsősorban a konstruktív magatartási szokások kialakítására kell törekedni, mivel az egyén magatartását, szociális arculatát és életvitelét lényegében szokásrendszere determinálja.” (Domokosné 21)

Az olvasástanításon kívül, más tárgyak tanításában is alkalmazott globális módszer a hozzá kapcsolódó tevékenységi formákkal egy aktivitásra épülő nevelési folyamat-konceptió létét igazolja a magyar reformpedagógia gyakorlatában, amelyhez indirekt nevelési metodika társult. Eredményességét az életpályák monitoring vizsgálata is bizonyítja. (Az 1948-49-ben érettségizett tanulók életútjának nyomon követéses vizsgálata még nem került teljesen feldolgozásra.)

IRODALOMJEGYZÉK

1. Decroly: A globális módszerről, Néptanítók Lapja, 1928, 15-16. sz., 88. l.
2. Domokos Lászlóné életrajza, 1. l., O.P.K.M. 92.6.51
3. Finánczy Ernő. Neveléstudományok a XIX. században, Budapest, MTA, 1934, 152. l.
4. Domokos Lászlóné: Az olvasás tanításának új módja, Néptanítók Lapja, 1928, 23-24. sz.
5. Nagy László: Az „Új Iskola” tanterve, A Gyermek, X. évf. 1916, 24. l.
6. Decroly pedagógiai rendszere, Bassola Zoltán, Budapest, 1937, 12-13. l.
7. Decroly pedagógiai rendszere, Bassola Zoltán, Budapest, 1937, 39. l.
8. Németh András–Ehrenhard Skiera: Reformpedagógia és az iskola reformja, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999, 324. l.
9. A modern nevelés elmélete. Szerkesztette: Bábosik István, Telosz Kiadó, Budapest, 1977, 21. l.

